

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО РЕГІОНУ) IMPROVEMENT OF THE ECONOMIC MECHANISM OF REGIONAL ENVIRONMENTAL POLICY (ON THE EXAMPLE OF THE KYIV REGION)

Олена КОБЗАР,
кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Olena KOBZAR,
PhD in Economics,
Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of the
National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

A characteristic feature of the environmental situation in the Kiev region is a high level of emissions of pollutants to the atmospheric air from mobile transport means. Effective solution to this environmental problem needs attraction of significant amounts of financial resources. System of financing environmental activities in the Kiev region is characterized by limited funding from budgetary sources. Thus, solution of the problem of atmospheric air pollution from mobile transport means requires the search for additional sources of funding. Urgent problem is to search for additional sources for funding environmental programs. These sources can be receipts from vehicles parking local fee.

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» однією зі стратегічних цілей визначено удосконалення регіональної екологічної політики [5]. Ефективність та дієвість регіональної екологічної політики залежить від ефективності механізмів її реалізації, одним з найважливіших серед яких є економічний. Це зумовлює актуальність удосконалення економічного механізму регіональної екологічної політики.

Аналіз економічних аспектів формування та реалізації екологічної політики та її регіональних особливостей знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених [1-4; 10-17]. Їх напрацювання є підґрунтям для подальших досліджень, зокрема стосовно поліпшення відповідних економічних механізмів.

Метою дослідження є вдосконалення економічного механізму реалізації регіональної екологічної політики на прикладі Київського регіону.

Екологічна ситуація в Україні обумовлює необхідність рішучих дій з боку держави щодо охорони навколишнього природного середовища.

У зв'язку з цим багатьма дослідниками висловлюється думка щодо необхідності більш активного впливу держави для корекції ринкових збоїв в екологічній сфері, зокрема встановлення спеціальних податків, зборів тощо, замість декларованого до останнього часу в програмних документах принципу мінімізації державного втручання [16].

Крім того, необхідність державного регулювання зумовлена тим, що «регіональний характер прояву наслідків впливу на стан навколишнього природного середовища за будь-яких соціально-економічних і політичних умов вимагатиме погодження зусиль адміністративних органів управління окремих галузей і підприємств, які розташовані в зоні підвищеної екологічної небезпеки» [3, с. 91].

Державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища вимагає чіткої постановки цілей та визначення й проведення системи заходів, спрямованих на регулювання

взаємодії суспільства і природи, тобто формування та реалізації екологічної політики.

У широкому розумінні екологічна політика – це концептуально цілісна сукупність видів і форм суспільної діяльності, спрямована на збереження природного середовища існування людини, гармонізацію взаємовпливів суспільства і довкілля [4, с. 235].

Відмінність регіонів у природних, соціальних, економічних умовах і екологічних потребах формування регіональної екологічної політики, метою якої є досягнення екологічно безпечного стану навколишнього природного середовища регіону.

Факторами, що впливають на рівень екологічного стану регіону, є рівень ресурсного забезпечення, антропогенного й техногенного навантаження та активність діяльності зі зниження навантаження на екосистеми [1, с. 156].

Як державна, так і регіональна екологічна політика реалізуються за допомогою державної інституційної інфраструктури, законодавчо-правових, адміністративних та економічних механізмів. На сьогодні провідне місце серед механізмів реалізації екологічної політики належить економічному.

Економічні методи є гнучким і ефективним інструментом у руках економістів при виборі оптимальних схем включення природоохоронних вимог до складного, багатоскладового, часто суперечного господарського механізму країни. Вони повинні відігравати і відграють важливу роль у формуванні та здійсненні екологічної політики на всіх рівнях управління – від загальнонаціонального до місцевого [13, с.88].

Метою економічного механізму є, з одного боку, стимулювання суб'єктів господарювання до зменшення негативної дії на навколишнє природне середовище; з іншого – до створення джерел фінансування природоохоронних заходів.

У цілому економічний механізм екологічної політики України можна охарактеризувати як такий, що: «не спонукає товаровиробників до екологічно безпечних способів господарювання, стримує природозберігаючу діяльність, обмежує впровадження інновацій-

них екологоорієнтованих технологій, що призводить до закономірного погіршення стану навколишнього природного середовища» [10, с. 10].

Проаналізуємо деякі показники функціонування економічного механізму реалізації екологічної політики Київського регіону.

За період 2000-2012 років обсяги екологічних платежів, пред'явлених підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього природного середовища у Київській області, збільшилися у 11,3 раза, у м. Києві – у 62 рази; а відповідний показник по Україні – у 8,7 раза.

Розкрито концептуальні засади формування регіональної екологічної політики. Проаналізовано структуру та проблеми економічного механізму екологічної політики Київського регіону. Висвітлено проблеми фінансування природоохоронної діяльності на регіональному рівні. На основі результатів аналізу запропоновано перспективні напрями вдосконалення економічного механізму реалізації регіональної екологічної політики на прикладі Київського регіону.

Conceptual principles of the regional environmental policy are revealed. The structure and the problem of the economic mechanism of environmental policy of the Kyiv region are analysed. The problems of funding environmental activities at the regional level are covered. Promising ways of improving the economic mechanism of implementation of regional environmental policies of Kyiv region are offered.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика обсягів пред'явлених та фактично сплачених підприємствами, організаціями, установами екологічних платежів за забруднення навколишнього природного середовища в Україні, Київській області та м. Києві

	2000	2005	2010	2011	2012
1. Пред'явлені екологічні платежі за забруднення навколишнього природного середовища, тис. грн.					
Україна	234385,2	379773,0	1508737,5	2106560,7	2047864,5
Київська область	1173,0	6037,8	36497,2	60512,2	13311,0
м. Київ	5334,8	8438,0	28188,9	95576,6	331871,8
2. Фактично сплачені екологічні платежі за забруднення навколишнього природного середовища, тис. грн.					
Україна	84129,5	367421,6	1240695,8	1843988,8	1951054,3
Київська область	1036,4	6053,3	25832,8	52254,2	12744,4
м. Київ	4605,7	8292,0	27859,5	86500,9	280949,7
3. Частка фактично сплачених екологічних платежів у загальному обсязі пред'явлених екологічних платежів, %					
Україна	35,9	96,75	82,2	87,5	95,3
Київська область	88,3	100,2	70,8	86,3	95,7
м. Київ	86,3	98,3	98,8	90,5	84,6

Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [8].

Таблиця 2. Динаміка обсягів капітальних інвестицій та поточних витрат підприємств, організацій та установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні, Київській області та м. Києві

	2008	2009	2010	2011	2012
1. Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону та раціональне використання природних ресурсів, усього					
Україна, тис. грн.	12175990,3	11073467,2	13128037,6	18490474,1	20513990,8
Київська обл., тис. грн.	257780,3	228980,8	292847,3	1711399,2	2306792,7
м. Київ, тис. грн.	647286,3	480858,3	484322	916254,9	1320214
2. Капітальні інвестиції на охорону та раціональне використання природних ресурсів					
Україна, тис. грн., %	3731400,4 30,6	3040732,7 27,5	2761472,1 21	6451034,6 34,9	6589336,5 32,1
Київська обл., тис. грн., %	83955,3 32,6	32745,2 14	53446,6 18,2	1398332,6 81,7	1948849,6 84,5
м. Київ, тис. грн., %	314095,4 48,5	110715,5 23,0	47692,8 9,8	271761,7 29,7	358999,6 27,2
3. Поточні витрати на охорону та раціональне використання природних ресурсів					
Україна, тис. грн., %	8444589,9 69,4	8032734,5 72,5	10366565,5 79	12039439,5 65,1	13924654,3 67,9
Київська обл., тис. грн., %	173825,0 67,4	196235,6 85,7	239400,7 81,7	313066,6 18,3	357943,1 15,5
м. Київ, тис. грн., %	333190,9 51,5	370142,8 77,0	436629,2 90,1	644493,2 70,3	961214,4 72,8

Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [8].

За цей же період обсяги фактично сплачених підприємствами, організаціями, установами екологічних платежів за забруднення навколишнього природного середовища у Київській області збільшилися у 12,3 раза, у м. Києві – у 61 раз, а відповідний показник по Україні – у 23,2 раза.

Частка фактично сплачених екологічних платежів по відношенню до пред'явлених у Київській області та м. Києві дещо коливається, проте в цілому є досить високою і відповідає загальній ситуації по Україні (див. **табл. 1**).

За період 2008-2012 років у Київській області спостерігається зростання обсягів капітальних інвестицій підприємств, організацій та установ на охорону й раціональне використання природних ресурсів у 23,2 раза, у м. Києві – у 1,1 раза. Відповідний показник по Україні збільшився в 1,8 раза (див. **табл. 2**).

Таблиця 3. Порівняльна характеристика обсягів капітальних інвестицій і поточних витрат підприємств, організацій та установ на охорону й раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності у 2012 році

Україна	Київська область		м. Київ			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Загальний обсяг капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів						
20513990,8	100	2306792,7	100	1320214,0	100	
У тому числі:						
1. Охорона атмосферного повітря і зміни клімату						
3804203,1	18,5	31782,7	1,4	68652,0	5,2	
2. Очищення зворотних вод						
7042065,2	34,3	220386,8	9,6	867098,9	65,7	
3. Поводження з відходами						
5486726,5	26,7	97192,8	4,2	213737,7	16,2	
4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод						
1283983,9	6,3	3591,3	0,2	32217,9	2,4	
5. Зниження шумового і вібраційного впливу						
151669,0	0,7	27,2	0,001	2893,1	0,22	
6. Збереження біорізноманіття і середовища існування						
400414,1	2	10788,4	0,5	51889,8	3,9	
7. Радіаційна безпека (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)						
2002677,5	9,8	1939916,5	84	45591,8	3,4	
8. Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування						
69756,1	0,3	1128,9	0,05	3229,9	0,24	

Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [8].

Обсяги поточних витрат підприємств, організацій та установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів у Київській області збільшилися у 2 рази, у м. Києві – у 2,9 раза. Відповідний показник по Україні зріс в 1,6 раза.

Загальною тенденцією є переважання поточних витрат у загальному обсязі капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону й раціональне використання природних ресурсів. Винятком є показники за 2011 та 2012 роки по Київській області.

Серед джерел фінансування витрат на охорону й раціональне використання природних ресурсів у Київському регіоні провідне місце належить власним коштом підприємств, що відповідає загальній ситуації по Україні.

Найбільші обсяги капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону й раціональне використання природних ресурсів у Київській області витрачаються на радіаційну безпеку (84%); у м. Києві – на очищення зворотних вод (65,7%) та поведження з відходами (16,2%); а по Україні в цілому – на очищення зворотних вод (34,4%), поведження з відходами (26,7%) та охорону атмосферного повітря і клімату (18,5%) (див. **табл. 3**).

Незважаючи на ряд таких позитивних тенденцій, як суттєве збільшення обсягів екологічних платежів, підвищення рівня частки фактично сплачених платежів по відношенню до обсягу пред'явлених, збільшення обсягів капітальних інвестицій та поточних витрат підприємств, організацій та установ на охорону й раціональне використання природних ресурсів, економічний механізм реалізації екологічної політики Київського регіону в цілому не стимулює суб'єктів господарювання до екологічно безпечного природокористування. Підтвердженням зазначеного є низка нагальних екологічних проблем у регіоні, а саме: незадовільний рівень якості повітря та водних ресурсів, великі обсяги накопичення відходів, радіаційне забруднення та інше.

Характерним для Київського регіону є високий рівень забруднення атмосферного повітря викидами пересувних джерел. За період 1990-2012 років частка викидів в атмосферне повітря від пересувних джерел забруднення по Київській області коливається від 41,4% до 57%; у м. Києві – від 56,7% до 86,4%; по Україні – від 24% до 39,3% (див. **табл. 4**).

Зменшення обсягів забруднення атмосферного повітря викидами від автотранспорту вимагає проведення низки інженерно-організаційних заходів, спрямованих на зниження інтенсивності

Таблиця 4. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення

	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012
1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення								
Україна, тис. т	15549,4	7483,5	5908,6	6615,6	6442,9	6678,0	6877,3	6821,1
Київська область, тис. т	509,1	209,1	167,5	170,0	266,7	269,0	278,7	308,1
м. Київ, тис. т	273,0	123,1	170,4	220,5	277,9	265,3	254,5	259,2
2. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту								
Україна, тис. т	6110,3	1796,5	1949,2	2056,0	2285,0	2313,7	2255,2	2249,0
%	39,3	24,0	33,0	31,1	35,5	34,6	32,8	33,0
Київська область, тис. т	289,2	86,5	86,7	96,7	151,7	148,3	149,1	162,3
%	56,8	41,4	51,8	57,0	56,9	55,1	53,5	52,7
м. Київ, тис. т	218,3	69,8	137,8	176,5	226,6	229,2	212,6	218,3
%	80,0	56,7	80,7	80,0	81,5	86,4	83,5	84,2

Складено автором на основі даних Державної служби статистики України [9].

та організацію руху транспорту, будівництво об'їзних доріг; розвиток мережі міського електротранспорту, використання альтернативних видів палива та ін. Необхідно зауважити, що реалізація зазначених заходів сприятиме вирішенню низки питань за пріоритетними напрямками розвитку Київської області на період до 2015 року, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 №1001 [7], зокрема:

- розбудові й модернізації транспортної інфраструктури;
- впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій;
- покращенню екологічної ситуації.

Ефективне вирішення екологічних проблем на будь-якому рівні потребує залучення значних обсягів фінансових ресурсів. Так, «недофінансування природоохоронної діяльності приводить до погіршення стану навколишнього середовища, а через це – і до економічних збитків від екологічних порушень» [17, с. 66].

На жаль, на сьогодні в Україні «на тлі активного сприяння держави розробці й впровадженню екологічних програм і далі залишається низькою ефективність їх фінансового забезпечення в процесі реалізації» [12, с. 84].

У результаті дослідження встановлено, що сучасна система фінансування екологічної діяльності у Київському регіоні характеризується обмеженим фінансуванням з бюджетних джерел. Однією з головних причин цього є залишковий принцип фінансування екологічної сфери. Крім того, особливістю фінансування природоохоронних заходів на регіональному рівні полягає у тому, що «державна не може займатися благодійністю і брати на себе всі витрати, які необхідні регіонам. У той же час регіони не можуть вирішувати свої проблеми самостійно» [15, с. 15].

Тому розв'язання проблем зменшення обсягів забруднення атмосферного повітря автотранспортом вимагає пошуку додаткових джерел фінансування.

Зазначене, по-перше, належить до питань транспортної сфери, а по-друге, має вирішуватися на регіональному рівні. У зв'язку з цим логічним є пошук додаткових коштів саме за рахунок пов'язаних з автотранспортом місцевих податків.

Статтю 266 Податкового кодексу України [6] до місцевих податків віднесено збір за місця для паркування транспортних засобів, ставки та порядок сплати якого встановлюються відповідними сільськими, селищними та міськими радами. З огляду на викладене, на нашу думку, доцільним було б частину надходжень від збору за місця для паркування транспортних засобів спрямовувати до місцевих екологічних фондів з метою їх подальшого цільового використання на проведення заходів щодо зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел.

ВИСНОВКИ

Аналіз екологічних платежів у Київському регіоні виявив низку позитивних з точки зору реалізації економічного механізму тенденцій, зокрема: збільшення обсягів пред'явлених та фактично сплачених

екологічних платежів; високий показник частки фактично сплачених екологічних платежів по відношенню до пред'явлених; збільшення обсягів капітальних інвестицій та поточних витрат організацій і установ на охорону й раціональне використання природних ресурсів.

Проте в цілому економічний механізм потребує вдосконалення, особливо щодо врахування специфічних екологічних проблем регіону. Так, однією з найбільш актуальних екологічних проблем є високий рівень забруднення атмосферного повітря викидами пересувних джерел. Вирішення цього питання пов'язане з пошуком додаткових джерел фінансування. Таким джерелом може стати законодавчо визначене спрямування частини надходжень від збору за місця для паркування транспортних засобів до відповідних місцевих цільових екологічних фондів.

CONCLUSIONS

Economic mechanism of implementation of environmental policy in the Kyiv region has a number of positive trends: increase of environmental payments, increase of capital investments and operating costs of the enterprises, organizations, and establishments for the protection and rational use of natural resources.

However, the economic mechanism of environmental policy implementation in the Kyiv region needs improvement: it ignores regional ecological characteristics.

Urgent environmental issue of Kyiv region is air pollution emissions from mobile sources. Resolving this issue is associated with the search for additional sources of funding. These sources can be receipts from parking vehicles local fee.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимчук З. В. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону: монографія / З. В. Герасимчук, І. С. Кондаїс. – Луцьк: Надтир'я, 2010. – 412 с.
2. Данилишин Б. М. Екологічна складова політики сталого розвитку: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 256 с.
3. Добрянська Л. О. Стратегічний потенціал екологічної безпеки: технологія економічного зростання: [монографія] / Добрянська Л. О., Жарова Л. В., Хлобистов Є. В.; за наук. ред. проф. Є. В. Хлобистова. – Львів: Український бестселер, 2012. – 253 с.
4. Жарова Л. В. Макроекономічне регулювання природоохоронної діяльності: [монографія] / Жарова Л. В. – Суми: Університетська книга, 2012. – 296 с.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2755-17/page>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF/page>.
8. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
9. Статистичний збірник «Регіони України» за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm.
10. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні [Електронний ресурс] / [О. М. Алимов, І. К. Бистряков, О. О. Веклич та ін.]; за наук. ред. М. А. Хвесика, С. О. Лизуна. – К.: ДУ ІЕПСП НАН України, 2013. – 64 с. Режим доступу: http://ecos.kiev.ua/share/upload/reports/Sychasni_napryamky_pryrodokorystuvannya_new.pdf.
11. Теоретико-методичні підходи забезпечення збалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій Криму / [Бережна І. В., Пашенцев О. І., Ошовська Н. В., Стаценко Є. В., Пашенцева Г. В., Пашенцева Г. О.] – Симферополь: ВД «АРИАЛ», 2013. – 232 с.
12. Формування та реалізація національної екологічної політики України / [Веклич О. О., Волошин С. М., Жарова Л. В. та ін.]; за наук. ред. С. О. Лизуна. – Суми: Університетська книга, 2012. – 336 с.
13. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування: пострадянський формат / Хвесик М. А. – К.: Кондор, 2007. – 788 с.
14. Хвесик М. А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / Хвесик М. А. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 496 с.
15. Хлобистов Є. В. Возможности достижения устойчивости экономического развития для Украины / Хлобистов Е. В. // Устойчивое развитие. – 2011. – № 1. – С. 13 – 16.
16. Бобылев С. Н. Кризис: экономика и экология [Електронний ресурс] / Н. Бобылев, В. Захаров. – М.: ООО «Типография ЛЕВКО», 2009. – 84 с. – Режим доступу: http://www.sustainabledevelopment.ru/upload/File/Books/Inst_book_5.pdf.
17. Почему предприятия не хотят и не могут охранять окружающую среду: количественный анализ [Електронний ресурс] / Рюмина Е. В. // Экономическая наука современной России. – 2009. – № 3. – С. 66-74. – Режим доступу: <http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/ryum09-5.pdf>.